

**NAUČNOM VEĆU MEDICINSKOG FAKULTETA
UNIVERZITETA U BEOGRADU**

Na sednici Naučnog veća Medicinskog fakulteta u Beogradu, održanoj dana 21.05.2018. godine, broj 5940/16-JB imenovana je komisija za ocenu završene doktorske disertacije pod naslovom:

„Tretman endometrioze kao uzročnika infertiliteta i procena njegovog uticaja na uspeh postupaka asistirane reprodukcije”

kandidata Kl. Ass. mr sci. dr Jovana Bile. Mentor je Prof. dr Snežana Vidaković.

Komisija za ocenu završene doktorske disertacije imenovana je u sastavu:

1. Prof. dr Svetlana Spremović Rađenović, redovni profesor Medicinskog fakulteta u Beogradu
2. Prof. dr Ana Jovanović, vanredni profesor Medicinskog fakulteta u Beogradu
3. Prof. dr Rajka Argirović, profesor Medicinskog fakulteta u Beogradu u penziji

Nakon detaljnog pregleda priložene dokumentacije i analize dostavljene doktorske disertacije, a prema kriterijumima za ocenu doktorske disertacije, članovi komisije Naučnom veću Medicinskog fakulteta Univerziteta u Beogradu jednoglasno podnose sledeći

IZVEŠTAJ

A) Prikaz sadržaja doktorske disertacije

Doktorska disertacija Kl. Ass. mr sci. dr Jovana Bile napisana je na ukupno 183 strane i podeljena je na sledeća poglavlja: uvod, ciljevi rada, materijal i metode, rezultati, diskusija, zaključci, predlozi postupaka i literatura. U disertaciji se nalazi ukupno 49 tabela, 66 grafikona, 4 dijagrama i dve sheme. Doktorska disertacija sadrži sažetak na srpskom i engleskom jeziku, biografiju kandidata, podatke o komisiji i spisak skraćenica korišćenih u tekstu.

Uvod doktorske disertacije odnosi se na prikaz endometrioze kao hroničnog oboljenja i njegov klinički značaj u problemu infertiliteta. Data je definicija endometrioze sa interesantnim

istorijskim pregledom i korisnim epidemiološkim podacima. Sva složenost patofizioloških mehanizama u nastajanju endometrioze i njenom uticaju na reprodukciju je objašnjena dosta detaljno i sa shematskim prikazom. Poseban značaj predstavlja prikaz i analiza preporuka za dijagnostiku i lečenje endometrioze koja su data od strane dva velika udruženja za reprodukciju, European Society of Human Reproduction and Embryology (ESHRE) i American Society for Reproductive Medicine (ASRM). Jasno su predstavljeni aktuelni načini klasifikacije endometrioze, njihove prednosti i mane uz sistematični tabelarni prikaz. S obzirom da je endometrioza u velikom broju slučajeva udružena sa infertilitetom, za procenu fertilne sposobnosti posle operativnog lečenja endometrioze opisan je Endometriosis fertility index ili EFI skor sa odgovarajućom shemom. Metode lečenja endometrioze su navedene u skladu sa preporukama, sa posebnim osvrtom na načine lečenja pre uvođenja u postupke asistiranh reproduktivnih tehnologija (ART). Ovde je posebno istaknut značaj mogućih terapijskih dilema u tretmanu ovih pacijentkinja, što je bio i predmet istraživanja.

Ciljevi rada su precizno definisani. Predstavljena je radna hipoteza da će prethodno tretirani slučajevi endometrioze (hirurški ili kombinovano – medikamentozno i hirurški) dovesti do poboljšanja ishoda primenjenih postupaka asistirane reprodukcije u odnosu na prethodno netretirane slučajeve. Iz nje su proistekli ciljevi istraživanja kojih ima šest i koji su taksativno nabrojani. Odnose se na ispitivanje vidova prethodne terapije endometrioze pre započinjanja nekih od postupaka asistiranh reproduktivnih tehnologija (ART), njihovog ukupnog efekta na ishod postupaka ART-a, uticaj pojedinačnih vidova terapije na ishode postupaka ART-a, procenu uspešnost primenjenih protokola stimulacije u postupcima asistirane reprodukcije, kao i procenu ishoda postupaka ART-a posle lečenja endometrioze.

U poglavlju **Materijal i metode** detaljno je opisano mesto, vreme i način na koji je istraživanje sprovedeno, kao i dizajn istraživanja. Jasno su definisani način određivanja veličine uzorka, kao i faktori za uključivanje i isključivanje iz studije. Logično je obrazložen način i kriterijumi na osnovu kojih su pacijentkinje svrstane u grupe koje su upoređivane, i to na osnovu ili prethodno primenjene terapije endometrioze ili primenjenih postupaka ART-a bez prethodne terapije. Objasnjeno je način formiranja podgrupa u okviru grupe pacijentkinja sa prethodnom terapijom endometrioze, i to na one koje su tretirane samo hirurškim metodama ili su imale kombinovanu hiruršku i medikamentoznu terapiju. Prikazani su načini klasifikacije

endometrioze, a detaljno su objašnjeni hirurški postupci, kao i načini korišćena lekova u slučajevima kombinovanog tretmana. Vrlo jasno su predstavljene načini laboratorijske obrade prikupljenih uzoraka krvi, kao i primenjeni postupci in vitro fertilizacije (IVF) odnosno intrauterusne inseminacije (IUI) uz predstavljanje kriterijuma koji su korišćeni za procenu ishoda ovih postupaka. U okviru dela koji se odnosi na primenjenu statističku analizu opisani su statistički testovi koji su korišćeni za analizu podataka.

Rezultati su detaljno, pregledno i sistematično prikazani i adekvatno ilustrovani odgovarajućim brojem tabela i grafikona. Prvo su prikazani rezultati o ispitivanoj populaciji, odnosno ukupan uzorak. Potom je napravljena analiza postupaka IVF/ICSI i to u odnosu na grupe prema primenjenoj terapiji, a potom i prema ishodu. Urađene su korelacije, a za procenu ishoda postupaka IVF/ICSI korišćene su univarijantna i multivarijantna logistička regresiona analiza. Izračunate se stope fertilizacije, implantacije, trudnoća i živorođenih kao kriterijuma za procenu uspešnosti primenjenih postupaka. Isto je učinjeno i prilikom analize podgrupa u grupi prethodno tretiranih pacijentkinja. Takođe, ispitivane su karakteristike ciklusa prema vrsti primenjenog protokola stimulacije, i analizirane su vrste operativnih pristupa. Na kraju su prikazane karakteristike sprovedenih ciklusa IUI i upoređene sa ciklusima IVF/ICSI.

Diskusija je napisana jasno i pregledno, uz detaljan prikaz podataka dobijenih drugim istraživanjima u ovoj oblasti. Ciljevi disertacije su obrađeni kroz četiri poglavlja u diskusiji, i to kroz: istraživanje koje se odnosi na primenu IVF/ICSI postupka, istraživanje koje se odnosi na ishod IVF/ICSI postupka, istraživanje koje se odnosi na procenu ishoda IVF/ICSI postupka i istraživanje koje se odnosi na postupke IUI. Dobijeni rezultati su detaljno i kritički analizirani i upoređeni sa prethodno publikovanim saznanjima i objavljenim radovima iz ove oblasti.

Zaključci adekvatno prikazuju najvažnije nalaze koji su proistekli iz rezultata rada i iz kojih se vidi da su ostvareni postavljeni ciljevi istraživanja. Iz navedenih zaključaka, na kraju su predstavljene predlozi postupaka, kao zasebno poglavlje, čija primena bi mogla imati klinički značaj.

Literatura sadrži ukupno 112 referenci, pretežno iz međunarodnih, ali i iz domaćih časopisa sa ovom tematikom. Adekvatno su zastupljene najnovije reference u ovoj oblasti.

B) Kratak opis postignutih rezultata

Prospektivna kohortna studija sprovedena je na Klinici za ginekologiju i akušerstvo u periodu od 5 godina i obuhvatila je ukupno 95 pacijentkinja kod kojih je sprovedeno 108 ciklusa IVF/ICSI ili IUI. Bilo je 73 pacijentkinje sa primarnim infertilitetom uzrokovanim endometriozom, koje su uključene u 77 IVF/ICSI ciklusa. One su klasifikovane u dve grupe, u zavisnosti od primenjenih procedura lečenja. U prvoj grupi prethodno je primenjena neka vrsta lečenja pre uvođenja u IVF/ICSI postupak. Nakon toga prva grupa je podeljena na dve podgrupe: u prvoj je primenjeno kombinovano hirurško i medikamentozno lečenje, a u drugoj podgrupi primenjeno je samo hirurško lečenje. U drugoj grupi pacijentkinje su odmah upućene u IVF/ICSI postupak. Kod ukupno 22 žene sproveden je 31 ciklus IUI.

U prvoj (Terapijskoj) grupi bilo je 46 (63%) ispitanica, dok je u drugoj (ART) grupi bilo 27 (37%) ispitanica. Dve podgrupe su formirane u Terapijskoj grupi. U prvoj podgrupi 25 (34,2%) pacijentkinja su imale kombinovani tretman, a u drugoj podgrupi njih 21 (28,8%) je samo hirurški lečeno. Trudnoća je bila značajno češća u Terapijskoj grupi, u odnosu na grupu ART (49% prema 25%), ($p < 0,039$). Stopa fertilizacije i stopa implantacije nisu pokazale značajne razlike između bilo koje od podgrupa, u odnosu na ART grupu. Stopa trudnoće po ET bila je najviša u podgrupi pacijentkinja sa kombinovanom terapijom, dok je u grupi ART bila najniža (47,83% u odnosu na 21,74%, OR = 2,20; 95% CI .95 0.659-7.34), ($p < 0.046$). Stopa živorođenih je značajno veća u obe podgrupe prethodno tretiranih pacijenata, u poređenju sa ART grupama ($p < 0,002$, $p < 0,018$). Kada je ostvarena trudnoća, bilo je značajno više pacijentkinja mlađih od 35 godina, sa trajanjem infertiliteta do 3 godine i sa prethodno tretiranom endometriozom (77,4%) ($p < 0,039$). U slučajevima uspešnog ishoda češći je $EFI > 7$, niži bazalni FSH i FSH/LH odnos, dok su značajno viši bazalni E2, bazalni P4 i AMH. Značajno niže doze gonadotropina bile su potrebne u slučajevima uspešnog ishoda, a češće je primenjivan dugi protokol sa agonistima. Multivarijantna logistička regresiona analiza je pokazala da su prethodna terapija endometrioze, $P4 \geq 0,7$ ng/ml, $AMH \geq 0,9$ ng/ml, klasa embriona i upotreba dugog protokola sa agonistima bili prediktori uspešnog ishoda IVF/ICSI postupka. U IUI ciklusima samo kod 3 (13,6%) pacijentkinje je ostvarena trudnoća iz 31 pokušaja, a samo jedna je bila klinička trudnoća. U grupi pacijentkinja sa IUI negativan ishod bio je najčešći (90,3%), u odnosu na sve ostale grupe, odnosno podgrupe.

C) Uporedna analiza doktorske disertacije sa rezultatima iz literature

Rezultati ove doktorske disertacije su u diskusiji detaljno i kritički upoređeni sa podacima iz savremene literature. Prikazani nalazi su u saglasnosti sa ranije publikovanim studijama koje su takođe pokazale značaj tretmana endometrioze koji prethodi postupcima ART-a. Budući da u našoj sredini nisu do sada rađena slična prospektivna ispitivanja načina tretmana infertiliteta koji je uzrokovan endometriozom, dobijene su validne, sa dostupnom literaturom upoređene i na činjenicama zasnovane informacije koje bi mogle biti osnov savremenog kliničkog pristupa ovom problemu.

Evidentno je da je kandidat u potpunosti analizirao dostupnu literaturu i prema tome adekvatno dizajnirao studiju, a potom svoje rezultate uporedio sa njima. Značajno više je analizirano međunarodnih studija koje su objavljene u najjemenitnijim svetskim časopisima iz ove oblasti, što ukazuje i na nedostatak relevantnih istraživanja u našoj sredini. Osim toga, istraživanje je sprovedeno u skladu sa najnovijim preporukama velikih udruženja za reprodukciju, ESHRE-a i ASRM-a, a dobijeni rezultati su u skladu sa njima, što daje dodatni kvalitet ovom istraživanju. Iz cele diskusije skladno se nadovezuju zaključci, koji su potom jasno navedeni u posebnom poglavlju.

D) Objavljeni rezultati koji čine deo doktorske disertacije

Iz ove doktorske disertacije proizašao je i jedan publikovan rad u međunarodnom časopisu:

Bila J, Vidakovic S, Spremovic Radjenovic S, Dokic M, Surlan L, Sparic R. Predictors of IVF/ICSI success following treatment of endometriosis as the cause of primary infertility. *Ginekologia Polska* 2018; 89(5): 235–243.

E) Zaključak (obrazloženje naučnog doprinosa doktorske disertacije)

Rezultati doktorske disertacije dr Jovana Bile u potpunosti odgovaraju predloženim ciljevima rada, koji su u skladu sa savremenim trendovima istraživanja vezanim za problem infertiliteta koji je uzrokovan endometriozom. I pored prisutnih preporuka kredibilnih udruženja za humanu reprodukciju, ne postoje jasno definisani opšti terapijski postupci kod pacijentkinja sa ovom vrstom patologije. Većina istraživanja na ovu temu su retrospektivne prirode i nema

dovoljno podataka iz dobro dizajniranih prospektivnih istraživanja, tako da bi postavljeni koncept prospektivne studije bio u skladu sa savremenim trendovima istraživanja u ovoj oblasti. Definisano metodologijom prikazano je da li je prethodna terapija endometrioze neophodna pre uvođenja u postupke ART-a, kao i u kojoj meri svaki od načina lečenja pojedinačno doprinosi ishodu tih postupaka, odnosno da li je postupcima ART-a neophodno odmah pristupiti. Iz ovog istraživanja proizašli su vrlo koncizni zaključci iz kojih dr Bile izvodi i konkretne predloge postupaka koji bi se mogle primeniti u ovoj oblasti, te u perspektivi i definisati protokoli obrade i tretmana pacijentkinja sa infertilitetom koji je posledica endometrioze za svakodnevnu kliničku praksu.

F) Predlog Komisije za ocenu završene doktorske disertacije

Doktorska disertacija kandidata dr Jovana Bile pod nazivom „**Tretman endometrioze kao uzročnika infertiliteta i procena njegovog uticaja na uspeh postupaka asistiranе reprodukcije**” zasnovana je na originalnoj, relevantnoj i aktuelnoj ideji, uz primenu dobro odabrane i savremene metodologije. Prikazani rezultati su originalni i adekvatno analizirani, diskusija dobijenih podataka je jasna i obrazložena u kontekstu savremene literature, a iz njih su izvedeni odgovarajući zaključci.

Doktorska disertacija kandidata dr Jovana Bile daje originalni naučni doprinos razumevanju načina tretmana pacijentkinja sa infertilitetom koji je posledica endometrioze i doprinosi budućim istraživanjima u ovoj oblasti.

O naučnom kvalitetu doktorske disertacije govori i jedan publikovan rad u međunarodnom časopisu sa recenzijom.

Po svom sadržaju i formi ova doktorska disertacija ispunjava sve kriterijume dobro napisanog doktorskog rada, te Komisija jednoglasno predlaže Naučnom veću Medicinskog fakulteta Univerziteta u Beogradu da prihvati doktorsku disertaciju dr Jovana Bile i odobri javnu odbranu radi sticanja akademske titule doktora medicinskih nauka.

U Beogradu, 18.06.2018.

Članovi Komisije:

Prof. dr Svetlana Spremović Rađenović

Prof. dr Ana Jovanović

Prof. dr Rajka Argirović

Mentor:

Prof. dr Snežana Vidaković
